

УДК 336.748

М. В. Лизун,

кандидат економічних наук, доцент кафедри міжнародної економіки, Тернопільський національний економічний університет

Н. В. Комар,

кандидат економічних наук, доцент кафедри міжнародної економіки, Тернопільський національний економічний університет

ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА АНТИІНФЛЯЦІЙНОГО РЕГУЛЮВАННЯ

В статті розглянуто теоретичні підходи щодо суті, особливостей антиінфляційного регулювання, здійснено аналіз інфляційних процесів та їх причин, визначено антиінфляційні заходи на основі оцінки проблемних аспектів регулювання інфляційних процесів в Україні та світі.

In the article the theoretical approaches to essence, features of the antiinflationary regulation, the analysis of inflationary processes and their reasons are considered. The antiinflationary measures are proposed on the basis of estimation the problem aspects of inflationary processes regulation in Ukraine and world.

Ключові слова: інфляція, антиінфляційна політика, грошова емісія, індекс споживчих цін, фінансова політика, грошово-кредитна політика.

Key words: inflation, antiinflationary policy, money emission, Consumer Price Index, fiscal policy, monetary policy.

Вступ. В умовах нестабільного світового фінансового середовища відбувається підвищення ступеня дестабілізації національних грошових та валютних ринків країн світу, що призводить до неконтрольованого зростання грошової маси, прискорення темпів інфляції, підвищенні волатильності обмінних курсів. Кожна країна світу тією чи іншою мірою зазнала втрат від інфляції, оскільки остання є складним та неминучим явищем, яке обумовлене диспропорціями в економічній системі, грошовими і негрошовими факторами та призводить до негативних наслідків у багатьох сферах суспільного життя, зокрема в соціальній та економічній. Високі темпи інфляції важко піддаються прогнозуванню, що суттєво ускладнює планування та здійснення будь-якої господарської діяльності, викликає високі інфляційні очікування. Українська економіка також зазнає негативного впливу від неконтрольованих інфляційних процесів. Основний індикатор інфляції – індекс споживчих цін в Україні суттєво коливається та значно перевищує середньоєвропейський показник. Враховуючи євроінтеграційні наміри України, виникає необхідність підвищення ефективності регулювання інфляційних процесів в нашій державі.

Аналіз останніх наукових досліджень. Питаннями інфляційних процесів та розробкою засад антиінфляційної політики в країнах вимірі займалися багато як зарубіжних, так і вітчизняних науковців, серед яких Дж. Кейнс, А. Маршалл, А. Пігу, Д. Рікардо, І. Фішер, М. Фрідмен, Е. Фелпс, Г. Глен, Р. Дорнбуш, К. Макконелл, С. Брю, Г. Манків, Дж. Сакс, П. Самуельсон, В. Нордхаус, А. Гальчинський, В. Геєць, А. Гриценко, А. Іларіонов, Т. Кричевська, О. Кузнецов, О. Мельник, С. Моїсєєв, О. Петрик, Н. Райська, А. Ревенко, А. Савченко та інші.

Постановка задачі. Основною метою статті є дослідження теоретичних підходів щодо суті та особливостей антиінфляційного регулювання і розробка антиінфляційних заходів на основі оцінки проблемних аспектів регулювання інфляційних процесів в Україні.

Результати. Інфляція є багатогранним, складним процесом, який відображає всі основні проблеми і суперечності економіки будь-якої країни. Зважаючи на це, трактування інфляції є предметом дискусій різних вчених. В цілому під інфляцією розуміють зростання загального рівня цін у країні впродовж певного періоду часу, що супроводжується знеціненням національної грошової одиниці. Сірко А. В. вважає, що інфляція – це стійке зростання загального (або, що те саме, середнього) рівня цін товарів і послуг, унаслідок якого падає купівельна спроможність наявних в обігу грошей (гроші знецінюються). В свою чергу Івасів Б. С. зазначає, що інфляція – процес знецінення грошей внаслідок надмірної емісії та переповнення каналів обігу грошовою масою. Мамалуй О. О. дає таке визначення інфляції – це багатопланове соціально-економічне явище, яке характеризує співвідношення між кількістю паперових грошей, обсягом вироблених товарів та послуг і темпами зростання рівня цін. При цьому, не слід отождествлювати інфляцію з грошовою емісією (законодавчо обумовленим випуском додаткових грошей в обіг). Емісія грошей може мати як інфляційний, так і не інфляційний характер.

Розмаїття форм вияву інфляції потребує різних підходів до визначення причин та механізмів інфляційного процесу. Умовно всі теоретичні концепції інфляції можна розділити на дві групи: економічні та неекономічні (природні, політичні). Серед економічних існує дві концепції щодо визначення першопричин інфляції: структурна (немонетарна) і монетарна. На думку прихильників першої концепції інфляція виникає в процесі економічного зростання за умов диспропорції суспільного відтворення, дефіциту державного бюджету. Монетаристи розглядають інфляцію з точки зору грошової та бюджетної політики держави. При цьому зростання внутрішніх цін та волатильність валютних курсів спричиняють структурні диспропорції в економіці.

Виходячи з вищеперелічених концепцій можна виділити основні причини інфляції, що характерні для більшості країн світу:

1. Незбалансованість державних витрат і доходів, що призводить до збільшення грошової маси і як наслідок – інфляції.
2. Кредитна експансія.
3. Інфляційнонебезпечні інвестиції (військові витрати, утримання збиткових підприємств).
4. Імпорт інфляції, роль якого посилюється із зростанням відкритості національних економік.
5. Інфляційні очікування.
6. Відсутність вільного ринку і конкуренції, що призводить до олігополізації економіки.
7. Некономічні фактори (революції, війни, політична нестабільність, втрата довіри до уряду та ін.).

Слід зазначити, що для більшості постсоціалістичних та країн, що розвиваються основною причиною інфляції є ціновий механізм, який за відсутності або недосконалості ринкових структур призводить до бюджетного дефіциту, незбалансованості та порушенням міжгалузевих пропорцій.

Інфляція має цілий ряд негативних наслідків у багатьох сферах суспільного життя, насамперед у соціальній та економічній, а саме: перерозподіл доходів, зменшення реальної вартості заощаджень, посилення податкового тиску, зниження обсягів виробництва, збільшення суспільних витрат, розширення спекуляцій в результаті зміни цін, прискорення матеріалізації грошових запасів, падіння реальної відсоткової ставки, зниження мотивації до праці. Отже, інфляція впливає негативно не лише на грошово-кредитну систему, але й знижує соціальний рівень життя населення. При цьому повністю вилучити дане явище в ринкових умовах господарювання є неможливим, що зумовлює необхідність розробки системи заходів щодо регулювання інфляції [1, с. 9-31].

Під антиінфляційною політикою держави розуміють комплекс заходів та дій у економіці, що стримують інфляційне зростання цін. Розрізняють два види антиінфляційної політики: адаптивна, яка передбачає пристосування до інфляції, спробу держави мінімізувати її негативні наслідки та активна, що спрямована на ліквідацію причин, що викликали інфляцію (рис. 1).

Рис.1. Види та інструменти антиінфляційної політики (систематизовано авторами на основі [2])

Слід відмітити, що основними формами проведення грошових реформ як одного із інструментів активної антиінфляційної політики виступають:

- 1) нуліфікація – анулювання надто знеціненої валюти та введення нової валюти;
- 2) деномінація – метод закреслення нулів, тобто укрупнення масштабу цін;
- 3) девальвація;
- 4) ревальвація.

Більшість економічно розвинутих країн світу встановлюють свої середньотермінові інфляційні орієнтири на рівні, що не перевищує 2-3 % на рік (табл. 1)

[2].

Таблиця 1.
Інфляційні орієнтири центральних банків окремих країн світу [2]

Центральний банк	Інфляційні орієнтири / критерії цінової стабільності	
	показник	кількісні межі
Центральний європейський банк	Гармонізований індекс споживчих цін	менше 2% у середньостроковому періоді
Банк Англії	Індекс споживчих цін	2% (попередній орієнтир – 2,5%)
Національний банк Швейцарії	Індекс споживчих цін	Менше 2% на рік
Резервний банк Австралії	Індекс споживчих цін	2% на рік у середньостроковому періоді
Резервний банк Нової Зеландії	Індекс споживчих цін	1-3% у середньостроковому періоді (попередній орієнтир – 0-3% протягом 12 місяців)

Однак, не у всіх розвинутих країнах визначення інфляційних орієнтирів мають жорстко обмежувальний характер. Так, Федеральна резервна система (ФРС) США допускає вищі темпи щорічного зростання інфляції, ніж ЄЦБ. Зазначена гнучкість інфляційних орієнтирів ФРС надає можливість поєднати їх досить низький рівень із динамічнішим виробництвом, ніж у країнах зони євро.

Щодо країн з перехідною економікою та країн, що розвиваються, то вибір ними інфляційних орієнтирів часто знаходиться поза межами цінової політики. Так, для країн Центральної та Східної Європи (Польща, Угорщина, Чеська Республіка, Словачка Республіка, Латвія, Литва, Естонія, Словенія, Мальта, Кіпр, які набули членства в ЄС у 2004 р.) вибір інфляційних орієнтирів визначався не оптимальним співвідношенням з темпами економічного зростання, а умовами входу до ЄС.

Досить часто встановлення інфляційних орієнтирів залежить від зовнішніх чинників. МВФ при видачі кредитів ставить спеціальні вимоги, пов'язані із зниженням рівня інфляції в країні-реципієнті.

Щодо України, на початку 1990-х рр. спостерігалася гіперінфляція (індекси споживчих цін становили: у 1992 р. – 2100%; у 1993 р. – 10 256%; 1994 р. – 501,0%; 1995 р. – 281,7%). Протягом періоду незалежності України лише у 2002 р. спостерігалася незначна дефляція (0,6 %), протягом 2001–2003 рр. інфляція була помірною (ціни зростали менше, ніж на 10% за рік), в інші роки – галопуючою. На посилення інфляційних процесів в Україні вплинула світова фінансова криза, яка почалась восени 2007 р. та досягла піку у вересні 2008 р., яка обмежила потоки іноземного капіталу та зробила майже недоступними зовнішні фінансові ресурси. А це у свою чергу призвело до скорочення попиту на головні товарні групи українського експорту (метали та продукція хімічної промисловості). Дефіцит іноземного капіталу та необхідність повернення значних обсягів, раніше взятих іноземних кредитів спричинили стрімке знецінення гривні у 2008 році [3, с. 18-19].

У 2010-2011 рр. відбулося уповільнення зростання споживчих цін внаслідок низького використання виробничого потенціалу, слабого внутрішнього попиту та стабільності валютного курсу. Так, в Україні індекс споживчих цін у 2011 році становив 104,6%, у 2010 році – 109,1% порівняно зі 112,3% у 2009 році (табл. 2) [4].

Таблиця 2.
Індекс споживчих цін в Україні протягом 1991-2011 рр. [4]

	Січень	Лютий	Березень	Квітень	Травень	Червень	Липень	Серпень	Вересень	Жовтень	Листопад	Грудень	За рік
1991								104	104,5	105,9	116,5	124,6	390
1992	385,2	115,3	112,1	107,6	114,4	126,5	122,1	108,3	110,6	112,4	122	135,1	2100
1993	173,2	128,8	122,1	123,6	127,6	171,7	137,6	121,7	180,3	166,1	145,3	190,8	10256

1994	119,2	112,6	105,7	106	105,2	103,9	102,1	102,6	107,3	122,6	172,3	128,4	501
1995	121,2	118,1	111,4	105,8	104,6	104,8	105,2	104,6	114,2	109,1	106,2	104,6	281,7
1996	109,4	107,4	103	102,4	100,7	100,1	100,1	105,7	102	101,5	101,2	100,9	139,7
1997	102,2	101,2	100,1	100,8	100,8	100,1	100,1	100	101,2	100,9	100,9	101,4	110,1
1998	101,3	100,2	100,2	101,3	100	100	99,1	100,2	103,8	106,2	103	103,3	120
1999	101,5	101	101	102,3	102,4	100,1	99	101	101,4	101,1	102,9	104,1	119,2
2000	104,6	103,3	102	101,7	102,1	103,7	99,9	100	102,6	101,4	100,4	101,6	125,8
2001	101,5	100,6	100,6	101,5	100,4	100,6	98,3	99,8	100,4	100,2	100,5	101,6	106,1
2002	101	98,6	99,3	101,4	99,7	98,2	98,5	99,8	100,2	100,7	100,7	101,4	99,4
2003	101,5	101,1	101,1	100,7	100	100,1	99,9	98,3	100,6	101,3	101,9	101,5	108,2
2004	101,4	100,4	100,4	100,7	100,7	100,7	100	99,9	101,3	102,2	101,6	102,4	112,3
2005	101,7	101	101,6	100,7	100,6	100,6	100,3	100	100,4	100,9	101,2	100,9	110,3
2006	101,2	101,8	99,7	99,6	100,5	100,1	100,9	100	102	102,6	101,8	100,9	111,6
2007	100,5	100,6	100,2	100	100,6	102,2	101,4	100,6	102,2	102,9	102,2	102,1	116,6
2008	102,9	102,7	103,8	103,1	101,3	100,8	99,5	99,9	101,1	101,7	101,5	102,1	122,3
2009	102,9	101,5	101,4	100,9	100,5	101,1	99,9	99,8	100,8	100,9	101,1	100,9	112,3
2010	101,8	101,9	100,9	99,7	99,4	99,6	99,8	101,2	102,9	100,5	100,3	100,8	109,1
2011	101,0	100,9	101,4	101,3	100,8	100,4	98,7	99,6	100,1	100,0	100,1	100,2	104,6

Дисбаланс бюджету, його залежність від політичної кон'юнктури зумовлює високий рівень інфляції (фінансування зростання витрат шляхом грошової емісії), що призводить не лише до погіршення суспільного добробуту, але й до втрат у вартості всіх активів національної економіки та суспільства загалом. Так, протягом останніх 10 років середньорічне зростання грошової бази знаходилося на рівні 30%. Середньорічна інфляція в Україні становить близько 10,6% та надалі залишається відносно високою як для європейських країн (рис.2, табл.3).

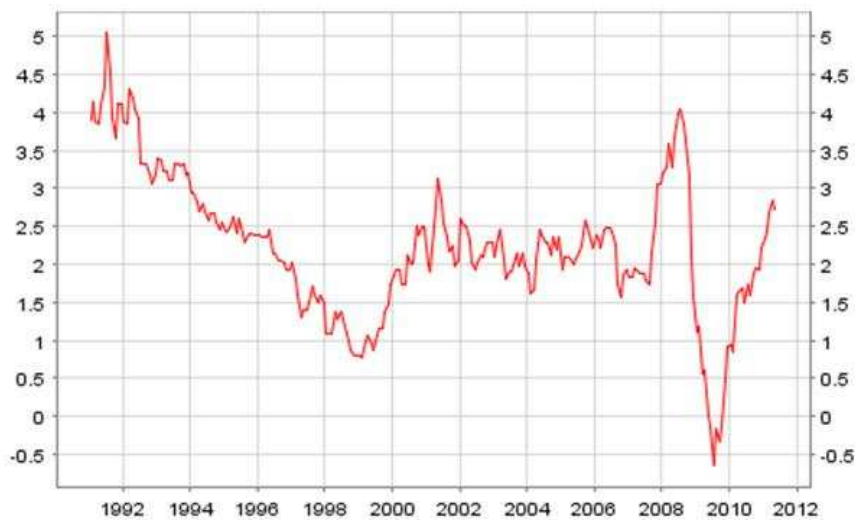

Рис.2. Рівень інфляції в ЄС,% [3, с. 18-19]

Таблиця 3. Макроекономічні показники країн Єврозони [3, с. 18-19]

Показники	2008 рік	2009 рік	2010 рік
Індекс споживчих цін	3,7	-0,1	1,9
Промислове виробництво	2,8	-2,1	0,1
Грошова маса (МЗ)	7,5	3,6	2,1

Слід зауважити, що утримання високого рівня інфляції зумовлене адміністративними заходами у таких монополізованих секторах – енергетичному, комунальному, транспортних перевезень.

Проаналізувавши інфляційні процеси в Україні можна виділити наступні фактори, що чинять значний вплив на прискорення темпів інфляції: емісія гривні, зростання цін на паливно-енергетичні ресурси, підвищення цін на продукти харчування, волатильність валютних курсів, податковий тиск. Важливо відзначити, що дотепер у колі фахівців ведуться дискусії відносно визначення різних чинників інфляції. Одна група аналітиків вважає, що основні чинники української інфляції полягають у політиці заробітної плати та податковій політиці, друга – головним чинником визначає обмінний курс гривні, третя – кон'юнктурні тенденції на міжнародних енергетичних та сировинних ринках [5, с. 17-25].

Висновки. Зазначимо, що за період незалежності України вітчизняна практика набула значного досвіду управління інфляційними процесами. При цьому були сформульовані основні засади антиінфляційної політики в перехідній економіці, що дозволило подолати гіперінфляцію та забезпечити перехід на помірні темпи інфляції.

Варіант антиінфляційної політики вибирають залежно від темпів інфляції та пріоритетів. Основними антиінфляційними інструментами, як показує світовий досвід, є заходи, що спираються на грошово-кредитну (індексація доходів, застосування механізму коригування процентних ставок відповідно до темпів інфляції) і фінансову політику (зміни у системі оподаткування, введення жорсткого державного контролю цін та зарплати). Необхідним є також адаптація усіх економічних інституцій до функціонування в умовах інфляції. Важливою складовою антиінфляційної стратегії є впорядкування державних фінансів, передовсім скорочення бюджетного дефіциту.

Отже, проведення антиінфляційної політики залежить від співвідношення багатьох економічних процесів та ступеня їхньої активності. Найбільшої ефективності можна досягти лише за умов комплексного використання всіх можливих способів боротьби з інфляцією.

Список використаних джерел

1. Гесць В. Цінова конкуренція чи цінова стабільність: дуалізм політики економічного зростання [Текст] // Економіка і прогнозування / В. Гесць. – 2010. – № 4. – С. 9–31.
2. Гриценко, А. А. Інститут таргетування інфляції: зарубіжний досвід і перспективи запровадження в Україні [Текст] / А. А. Гриценко, Т. О. Кричевська, О. І. Петрик. – К., 2008. – 272 с.
3. Стабільна ринкова економіка – умова високої зайнятості та економічного зростання // Центр Разумкова. Національна безпека і оборона.- 2010. – № 7.– С. 18–19.
4. Державний комітет статистики [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>
5. Вплив торговельної політики на людський розвиток [Текст] // Програма розвитку ООН. – Київ, 2011. – 132 с.

Стаття надійшла до редакції 13.02.2012 р.

bigmir.net

3087 1887

ТОВ "ДКС Центр"